

Кароткі змест Лірыка

Я.Янішчыц ставяць у адзін рад з Цёткай, Н.Арсенневай, Л.Геніюш — самымі яркімі жаночымі імёнамі ў нацыянальнай літаратуры.

Яна — паэт-лірык, гэта значыць, што трылогі і радасці свету паўстаюць у яе творах прапушчанымі праз уласнае сэрца. А хвалявала Я.Янішчыц многае, свет яе паэзіі багаты і шматгранны.

Любоў, цеплыня, чысціня перапаўняюць раннія вершы паэтки. «Пачынаецца ўсё з любві,/ А інакш і жыць немагчыма», — сказала Я.Янішчыц у адным з самых вядомых ранніх вершаў «Ты пакліч мяне. Пазаві...» Яе паэзія да канца засталася шчырай, прасветленай, настроенай на «чысціню, дабыню», хоць перажыла і зведала паэтка самае рознае.

Жыццё, ты стэп, што выгарэў да краю,

Дрыготкі ліст на восеньскім галлі.

І ўсё адно — цябе я абдымаю,

І ўсё адно цябе я бласлаўляю

За боль і рай на песеннай зямлі.

(«Ні парушынкі ў небе, ні дажджынкі...»)

Гэта страфа, у якой выявіліся адносіны Я.Янішчыц да жыцця, узятая з прадапошняга зборніка, назву яму даў сімвалічны і роздумны верш «Каліна зімы». Вобраз каліны досыць часта сустракаецца ў лірыцы паэткі. Як і ў фальклору, ён сімвалізуе лёс жанчыны.

Полымем зыркiм душу апалiла.

Полымем белым ўзняло з небыцця.

...Ой жа зімой закіпае каліна,

Гронка яе — як надзея жыцця.

Позняя ягадка позняй спакусы.

Вэлюм маёвы растаў па вясне.

Запунсавела-прыпухлыя вусны

Свецяцца ціха-шчасліва праз снег.

Выберу сёння якую вандроўку,

Каб нейталаннай душы дагадзіць?

Светла аклікну каліну-сяброўку —

Сумам маім на мяне паглядзіць.

Белапушысныя ўскінуты бровы.

Час замірання. І час адкрыцця.

Доля мая — нібы гронка любові

Б'ецца над сцішанай голькай жыцця.

Каліна ў вершы — вобраз з двайной сэнсавай нагруккай. Рэальная, якую бачыць лірычная гераіня, і сімвалічная — «каліна-сяброўка», увасабленне долі, лесу жанчыны. Зімовая «позняя ягадка» — пара сталасці і адначасова забытая пара юнацтва. Пра «вэлюм маёвы», які «растаў па вясне», нагадае белы пушысты снег, падобны на вясновую квецень.

Вялікае значэнне ў стварэнні вобраза верша набывае колер. Іх у творы два — белы і чырвоны. Апошні аўтарам не называецца, а падаецца праз апісанне («полымем зыркім душу апаліла», «зімой закіпае каліна», «гронка любові»). Гэтыя колеры засвоены намі генетычна, яны нашы, спадчынна-беларускія.

Жывучы сучаснасцю, адгукуючыся на надзённыя праблемы, Я.Янішчыц рэдка

звярталася да адкрытай публіцыстыкі з яе адназначнасцю захаплення, непрыняцця, услаўлення, асуджэння. Гэтыя, па сутнасці сваёй ацэначныя пачуцці, спалучаюцца ў вершах паэты з іншымі — журбай, смуткам, спачуваннем, мудрай усмешкай, яны мякчэюць, набываюць шматграннасць.

«Зажураны ліст да школьнага настаўніка» напісаны ў сувязі з канкрэтнай прычынай — закрыццём роднай школы («Матвей Іванавіч, няўжо / На зное і наша школа?»). У наступных строфах верша гэты канкрэтны выпадак абагульняецца, набывае рысы тыповасці, аўтар з сумам зазначае, што «...Не хапае шкаляроў / Настаўнікам са стажам!», што пад старасць чалавеку трэба хадзіць на працу «за дваццаць вёрст». Верш з'яўляецца не водгукам на закрыццё вясковых школ, а роздумаў над тым, «куды бяжыць дарога веку». У гэтым роздуме цесна пераплялося асабістае і агульнаграмадскае:

Мая разлётная радня —

Мой свет былы вясёлы...

Як б'е балюча цішыня

З высокіх вокнаў школы!

Скразнымі тэмамі ў творчасці Я.Янішчыц з'яўляюцца Вялікая Айчынная вайна і вёска. Пакаленне Я.Янішчыц не бачыла вайны, але жыло памяццю пра яе. Памяць гэта ішла ад бацькоў, ад роднай зямлі, што апраўлялася ад жахлівай навалы. Пра далучанасць свайго пакалення да ваеннага ліхалецця па-мастацку арыгінальна, запамінальна паэтка сказала ў вершы «Пасля вайны». Твор пабудаваны на рэзка кантрасных вобразах: з аднаго боку— цудоўны свет дзяцінства, непарарыўнасці жыцця, з другога — горкія сляды мінулай вайны:

Я на кіно ў бацькоў дазволу клянчу,

Пасу гусей ў разлётнай чарадзе.

Мой залаты, мой рэзкі свет дзіцячы:

Мятлушкі сон і чэрапы людзей.

Яшчэ пякуць няцерпна пахаванкі,

Але жыццё вяшчуе немаўля.

Стрыгуць авечак рупныя сялянкі —

І пухам усцілаецца зямля.

...Скідае фрэнчы пыльныя Еўропа.

Сусед бязногі едзе на кані.

А там, на дне смярдзючага акола, —

Малінніку дражнячыя агні.

У вершы «Свята пірага» пра вайну з болем у сэрцы ўспамінае маці, а лірычная гераіня (дачка) суперажывае матчын боль. Вяртанне ў мінулае адбываецца ў мірны святочны дзень, што сведчыць пра незабыўны след вайны:

Пірог спякла, ды ўспомніла шайморы!

Бяздомнасці сівыя палыны...

Ты плачаш, мама? (Год ідзе каторы,

Каторы час ідзе пасля вайны!)

Ты ўся гарыш, нібы пасля застуды,

Як за акном — пякуча алы мак.

Мне страшна так, што я бягу да студні,

Вядро ж не набіраецца ніяк!

...Пагодны май і светлыні даволі.

Святочны май. І свята пірагоў.

Ды ўбачу, як расце яшчэ на полі

Наш горкі хлеб. І горкая любоў.

У многіх вершах Я.Янішчыц гаворыць пра ўдоў-салдатак, пра маці, якія не дачакаліся з вайны сыноў, пахавалі дзяцей («Марыя», «Дурная Ганна», «Боль», «Салдаткі» — вершы са зборніка «Каліна зімы», «У бабулі Паланеі», «Балада вернасці» і інш. з папярэдніх зборнікаў). Пякучы мацярынскі боль» глухая адзінота, цяжкая бясконца праца, бо без мужчыны ў хаце трэба самой упраўляцца і з касой, і з сякерай, — гэтым поўніцца жыццё жанчын. Я.Янішчыц акцэнтуюе ўвагу не на мужнасці, стойкасці, чалавекалюбстве, хоць такія якасці не з'яўляюцца чужымі для яе гераінь, а на няспраўджанасці жаночага шчасця. Вершы такім чынам набываюць трагедыйнае гучанне.

Тапталі ржышча, секлі буралом,

Жыццём масцілі горасныя кладкі.

Усё радзей за песенным сталом

Збіраюцца трывушчыя салдаткі.

На сукнях адгарэла мурава...

Каторы раз паўторыць цётка Ліда:

«А мой, што пад Берлінам, ў дваццаць два —

Няхай бы хоць вярнуўся інвалідам».

Шайморы — аладкі, якія пякліся з мінулагадняй, перамёрзлай бульбы, што знаходзілі ранняй вясной у зямлі.

Ах, прад'явіць каму палын-віну?

Другая скажа так, што шэрхне цела:

«Клянупайну. І Колечку клянупайну,

Бо лепш яго — нікогачкі не мела».

Счапіўшы рук шурпатых вузлякі,

Адна адной зірнуць балюча ў вочы.

«Не выпалі нам, бабы, мужыкі».

«Не выпалі...» — замужнія прамоўцаць.

(«Салдаткі»)

Па-свойму, светла-радасна і горка-шчымліва раскрываецца ў творах Я.Янішчыц тэма вёскі. Ужо ў юнацтве паэтка адкрыла, што «замала пражыта ў самотна-зялёным кутку», што самае вялікае багацце, падараваная ёй лёсам, — «Вось гэтая вечная ў вёску дарога / І тая бярозка як памяць між ніў» («За дзень пехаты прытаміліся ногі...»).

Вёсцы, малой радзіме — палескай зямлі прысвечаны акрамя вершаў паэмы Я.Янішчыц «Ягядны хутар» (уключана ў зборнік «На беразе пляча») і «Зорная паэма» (зборнік «Каліна зімы»).

«Зорная паэма» твор лірычны і падзейнага сюжэта не мае. Гэта трывожны роздум паэткі пра сучаснасць, пра будучыню планеты, чалавечай Цывілізацыі, чалавека. Свой, блізкі, вясковы і гарадскі свет (лірычная гераіня нарадзілася і вырасла ў вёсцы, а жыве ў горадзе) цесна звязаны з агульным чалавечым домам. Пытанне «Што там сягоння ў сусвеце і свеце?» турбуе жанчыну ўвесь час.

Сродкі лірычнага роду далі магчымасць аўтару ў невялікай паэме сказаць пра многія праблемы і трывогі нашага веку. Напачатку яны тычацца заповітнага «белабярозавага кута», куды «збалелае сэрца... вецер на крылах нясе». У ім

Шчодро ў барозны насыпаны зёрны.

Вечнасць пульсуе быстрой.

...Вокнаў ліштва і варотцаў узоры, —

Край на ўмельцаў багат.

Свецяць на хатах фанерныя зоры —

Душы Айчынных салдат.

Памяць нагадвае пра нядаўняе мінулае, пра вайну, і «душа скаланецца ад болю: /Жыта на мінах дагэтуль расце!»

Не спраўджваецца спадзяванне лірычнай гераіні, што «ў гэтай зямной і зялёнай купелі» не нагадаюць пра сябе «хіжасць і дэмагогія спрытных дзялкоў». Вёска знешне змянілася, адбудаваўся, пабагацела, але раз'ехаліся, рассыпаліся па свеце яе дзеці — узгадаванае пасля вайны маладое пакаленне.

Хто нам пасведчанні жывёлаводаў

Выдаў за клас выпускны?

Ах, як разбегліся ўсе адмыслова

Як найхутчэй з-пад бацькоўскіх апек!

Любім на словах. Бунтуем на словах.

І славасловім праграмны наш век ... —

гэты папрок Я.Янішчыц адрасуе равеснікам, не выключаючы з іх шэрагу і сябе («Грэшна вініць мне кагосьці старонняга,/ Бо і сама без выгод не живу»). А ў вёсцы не хапае рабочых рук, не хапае людзей, якія любяць зямлю, сялянскую працу.

Грукнула ў сэрца глухая аб'ява

На замяшчэнне вакантных «пасад»:

1. Старшыні (убытачнага калгаса)
2. Вартаўніка жывёлагадоўчай фермы —(хоць бы на час ацёлу кароў)
3. Клубнага работніка (які б разбіраўся не толькі ў замежным рэпертуары)
- ...5. Конюха (які шануе жывёлу не менш, чым уласны аўтамабіль)6. 7. 8. 9

Абзеленае вайной старэйшае пакаленне, як і раней, звыкла і цярпліва нясе сваю жыццёвую ношку, сапраўднай падмогі і змены яно не дачакалася. Але сёння ўжо не толькі людзі, сама зямля «прагне ...пляча абароннага,/ Просіць за бульбу, за лён і за хлеб». Эксперыменты «па паляпшэнню» парушылі раўнавагу ў прыродзе: то дажджы як з вядра, то невядомая ў балотным краі ніколі раней засуха. «Высах калодзеж, хоць жыта насып», — бядуе маці. «Бусел — ці чулі? палюе на зайца!» — здзіўляецца сусед.

Усхвалявана Я. Янішчыц даводзіць у паэме, што даўно сцакалася вёска Гаспадара, што дзяржава не надае патрэбнай увагі селяніну, што праца на зямлі нарэшце павінна стаць прэстыжнай.

У другой частцы «Зорнай паэмы» думка аўтара абдымае ўвесь сусвет;

Змоўклым гадзіннікам свет нас лякае,

Збоем апошніх світальных мінут.

Кроўю планета ужо набракае,

Але паўзе тэрмаядзерны спрут.

...Стрэлкі шукаюць на цыферблаце

Міру, лагоды, братэрства, любві.

Людзі. Анёлы і д'яблы. Міране.

Плыць альбо не дабрыні караблю...

Што табе, сэрца, сыграць на кургане,

Як не малітву за маці-зямлю!

Я.Янішчыц гаворыць пра пагоню за дабрабытам, пра знікненне спагадлівасці, адкрытасці, душэўнасці, пра адзіноту і раз'яднанасць людзей. Але

Покуль да сонца расчынены дзверы

З вераю у сонечны розум людзей, —

Быць! — Я гукаю праз гром і хімеры,

Тулячы сына свайго да грудзей.

Свой гадзіннік Я.Янішчыц настройвала на пяшчоту, лагоду, любоў, разуменне. Яна не хацела верыць, што чалавецтва дойдзе да той мяжы, за якой нікога і нічога няма:

...Не ў міфічную цягнецца Мекку

Шлях, пазбаўлены літаньняў і лек.

...Чуе ў бядзе чалавек чалавека.

Да Чалавека ідзе Чалавек!

Такімі радкамі заканчваецца паэма, напісаная на хвалі грамадскага ачышчэння сярэдзіны 80-х гадоў.